

Az ismeretlen társadalmi feltérképezése

A bizonytalanság kezelése
egy vegyes etnikumú ciprusi határfaluban

Yiannis Papadakis

Élet a „holt övezet”-ben

A határentitások – amint Turner jól ismert kifejezése sejteti – „sem itt, sem amott nincsenek, köztes és átmeneti kategóriák” (Turner 1995 [1969]). Cipruson belül nincs a köztességnek még egy példája, amelyre jobban illenének a Turner által megfogalmazott vonások, mint a ciprusi görögök körében „holt övezet”-ként (Nekri Zone) ismert, a sziget török lakói által pedig „átmeneti vidéknek” (Ara Bolgesi) nevezett terület. Mindkét megnevezés a Ciprus déli, görög része, illetve az északi török vidék között húzódó fegyvermentes övezetre, egyúttal mindkét fél részéről vitatott határra vonatkozik¹. E határ méretei változóak; a kettészelt főváros, Nicosia egyes részein húzódó keskeny, bokrok által jelzett határvonaltól a többszáz méteres szélességig más területeken, például Pylában, az általunk vizsgált faluban. A falut sem a ciprusi görög, sem a ciprusi török hatóság nem ellenőrzi, hanem a Ciprusban állomásozó ENSZ-csapatok irányítása, pontosabban ellenőrzése alá tartozik, akik a status quo fenntartására kaptak mandátumot a politikai megoldás megszületéséig.

A holt övezetben fekszik Pyla, a Ciprus-szerte hírhedt vegyes falu. A települést Douglasnak (1994 [1966]) a gazdátlan szemérről tett kijelentését parafrázálva gazdátlan helynek nevezhetnének, amennyiben igazán nem tartozik egyetlen félhez sem, s mint ilyet „szennyezettnek” és „veszélyesnek” tekintik. A falu a határ mindkét oldalán a csempészet és kémkedés otthonaként vált ismertté, s még ma is így emlegetik. Lakóit, mind a pyliótákat (a görög ajkú ciprusiakat), mind a pileliler népséget (a ciprusi törököket) erkölcsi és hazafias szempontból a két fél megbízhatatlannak tartotta. Annál meglepőbb a falu nevének etimológiája. Állítólag a 'kapu' francia megfelelőjéből származik, amelynek a görögben hasonló a szemantikája. A 'pyli' szó kaput vagy bejáratot jelent, és a helyiek szerint azért kapta ezt a nevet, mert közvetlenül a Messariai-medencéhez, Ciprus legnagyobb és legtermékenyebb alföldjéhez átjárást biztosító két domb lábánál feküdt. A kapuk, bejá-

1 Zöld vonalnak (görögül: Prasini Grammi, törökül: Yeshil Hat) is nevezik, az 1964-es interetnikus konfliktust követő felosztás alapján. Ebben az évben lépett először Ciprusra az ENSZ, amelynek katonái azóta is ott állomásoznak. Az ENSZ-feliratok „Buffer Zone” (ütközősáv) néven emlegetik.

ratok, ajtók, ahogy az antropológusok számos esetben kimutatták, par excellence határfelületek, s mint ilyenek, gyakran szertartások színhelyei.

Hogyan került a falu ebbe a helyzetbe? A válaszhoz röviden át kell tekintenünk Ciprus közelmúltjának történelmét. Ciprus 1960-ban lett önálló állam, az EOKA nevű ciprusi görög gerillacsoport vezette, öt évig tartó függetlenségi harc után, melynek célja – Ciprus Görögországgal való egyesítése – végül beválatlan maradt. Ehelyett létrejött Ciprus, a független köztársaság. Eközben a ciprusi törökök, akik kevés hajlandóságot mutattak a Görögországgal való egyesülés iránt, létrehozták saját harci alakulatukat (a TMT-t) a sziget felosztása érdekében. Az ötvenes évek végén a ciprusi görögök gyarmatosításellenes harcai hevében a Nicosiában kirobbant helyi érdekű interetnikus konfliktus másfelé is elterjedt. Három évvel az 1960-as függetlenségi nyilatkozat aláírása után, amelyet egyik fél sem kívánt igazán, mert akár az egyesülést, akár a felosztást inkább szerette volna, komolyabb interetnikus erőszakhullám söpört végig a szigeten, ami 1964-ben az ENSZ által ellenőrzendő zöld vonal létrehozásához vezetett. Ez azonban Pyla sorsát nem befolyásolta, a falu továbbra is vegyes összetételű maradt. 1974-ben, amikor Görögországot egy katonai junta vezette, a ciprusi görög katonaságot irányító tisztek némi helyi segédlettel puccsot kíséreltek meg a Ciprusi Köztársaság görög elnöke ellen, azzal a szándékkal, hogy Ciprust Görögországgal egyesítsék. Törökország széles körű katonai offenzívával válaszolt, előidézve a sziget felosztását egy etnikailag majdnem homogén görög Dél-Ciprusra, illetve török Észak-Ciprusra. A ciprusi törökök 1983-ban egyoldalúan kikiáltották független államukat, az Észak-Ciprusi Török Köztársaságot (ÉCTK), amelyet nemzetközileg nem ismertek el. Nemzetközi szinten az egyedüli törvényes és elismert ciprusi államformának a ciprusi görögök által ellenőrzött Ciprusi Köztársaságot (CK) fogadják el.

Pyla mindig is kivétel volt. Az 1974-es zavargásokkor az ENSZ még a konfliktus kezdetén érkezett a faluba. Ezért, illetve a helyi népesség tudatosan preventív tevékenysége miatt, a faluban nem került sor komoly konfliktusra. Az ENSZ fennhatósága alatt a falu vegyes összetételű maradt, a lakosok nem vándoroltak el. Kihasználva a helyzet adta előnyöket, a görög falubeliek, akik északról nagyon olcsó halhoz jutottak, hamarosan olcsó vendéglátóhelyeket állítottak fel. A helyi törökök dohányárut, whiskyt, bórtermékeket és kalózkonfekciót forgalmazó üzleteket létesítettek. A pyliótákat („e gazdátlan népet”, hogy újra idézzük Douglast) a többi ciprusi görög megvetette, és csempészeknek tekintette, akik török és ciprusi török árut forgalmaztak akkor, amikor a CK-nak sikerült kieszközölnie egy nemzetközi kereskedelmi embargót az ÉCTK ellen.² A ciprusi törökök sem kedvelték a pileliler lakosságot, annál az egyszerű oknál fogva, hogy jelentős hányaduk a déli, görög Cipruson vagy a vele határos Dhekeliai Független Brit Támazspont területén dolgozott, és jobban keresett, mint az északi török ciprusiak. Ez a tény két szempontból is kényelmetlen példa volt. Egyrészt, mert azt jelezte, hogy a ciprusi törököknek nem csekély anyagi előnyük származhat a görögökkel fenntartott gazdasági kapcsolatokból. Másrészt, mert a török és a görög ciprusiak közötti

² A határvidékek „szubverzív gazdaságának” átfogó elemzéséről l. Donnan és Wilson (1999: 87–106).

együttműködés lehetőségére figyelmeztetett. A török népesség tevékenységének e vonatkozásait a ciprusi török vezetés mindvégig gyűlölettel vette tudomásul. A hivatalos ciprusi török politikai diskurzus a történelmi konfliktust és ellenségeséget hangsúlyozta, azzal a szándékkal, hogy a két etnikum összeférhetlensége ürügyn valamiféle felosztást eszközöljön ki mint lehetséges megoldást.

Ezzel szemben a görög ciprusiak, akik egységes Ciprust akartak, inkább a történelmi együttműködés és barátság példáit domborították ki, hogy a „békés együttélés” történelmi gyakorlatával utaljanak annak megismételhetőségére – az egyesített Ciprus keretein belül. Ugyanakkor a vádak arra is vonatkoztak, hogy a helybeliek mindkét részről nem csupán törvénytelen pénzügyi tranzakciókban, hanem kémekeként törvénytelen információcserében is részt vesznek. Állítólag e kettő gyakran együtt járt, lévén, hogy a pénzügyi kötelezettség vagy adósság adott esetben információközvetítéssel is leróható.

A falu vitatott harcterré vált két alapvető szempontból. Egyrészt a hatalom kérdése szempontjából, azaz felvetődött, hogy valójában ki irányítja Pylát. Ez egy háromcsapatos küzdelem a ciprusi görög, illetve török hatóságok, valamint az ENSZ között. Ugyanakkor Pyla jelképesen is meglehetősen vitatott terület volt. A falu erőteljes jelképpé vált Cipruson, amely a görögök szerint az együttélés helyszíne („hiszen Ciprus a múltban egységes egész volt”), a törökök szemében viszont a viszályok és ellenségeskedés terepe („hiszen Ciprus a múltban már volt egységes egész”). Mi több, jelentékeny szimbolikus küzdelem zajlott a falu területén. Ezt nemzeti (zászlók) és vallási jelképek (templom, minaret) eszközével vívta a két fél, illetve az ENSZ (megfigyelőpontok, feliratok, zászlók), akik között folyt a harc a falu szimbolikus birtokbavételéért.³

Elméleti kérdések

Pyla több tekintetben is termékeny talaja lett a gyanakvásnak. Vajon a szomszédom (akár nemzettársam, akár a másik népcsoport tagja) kém-e? Vagy csempész? A civileknek álcázott titkosrendőrök vajon a törvényesség és a rend katonái, vagy maguk is a törvénytelen áru- és információcsere haszonélvezői? Mik a másik etnikum tervei Pylával? Mik saját kormányunk tervei? És mi a helyzet az ENSZ-szel? Kinek a pártján áll tulajdonképpen? Mi a szándéka? És ki ez az antropológusnak kendőzött ciprusi görög? Ki fizet neki, hogy itt lopja a napot, jegyzeteljen és kérdéseket tegyen fel?

Köztességéből adódóan a helyet kétértelműség és bizonytalanság jellemezte. A társadalmi tényezők más tényezőkkel és intézményekkel kerültek kapcsolatba, összekötve a helyit a helyi érdekeken túlival. Természetesnek tartották, hogy ezen a konfliktusoknak és vitáknak otthont adó helyen valamennyi résztvevő rejtett forгатókönyv alapján jár el. Jelen cikk a köztes helyeknek és határvidékeknek éppen ezekre az aspektusaira kíván rámutatni, mert az ilyen helyeken hangsúlyosabban

³ E kérdésekről bővebben I. Papadakis (1997). A határvidékek szimbólumairól I. Donnan és Wilson (1999: 63–86) és Wilson (1994).

felmerülő problémák nagyobb társadalomtudományi relevanciával bírhatnak. Azt kutatja, hogy a falusiak mit kezdtek ezzel a bizonytalansággal olyan helyzetekben, ahol a stratégia mind szó szerinti, mind jelképes értelemben megjelent, ahol a tényezők a társadalomtudományi „szereplők” képében vagy a kémtörténetek ügynökei alakjában léptek fel, vagy Goffman (1971) kifejezése értelmében adott esetben egyszerre látták el a két szerepkört.

A diskurzus láthatatlan okokról, távoli vagy rejtett kapcsolatokról szól: a helyiekkel, az állammal, vagy nemzetközi hivatalokkal (ez esetben az ENSZ-szel) fenn tartott kapcsolatokról. Arra figyelmeztetett, hogy a társadalmi események, a helyiek tudásán és ellenőrzésén kívül eső erővel való összefonódásuk miatt, számukra nehezen érthetők. Ezek a témák ma gyakran és sokféleképpen felmerülnek, akár a modernitás kérdéskörében, akár a nemzetfölöttiség és globalizáció újabban divatos toposzaival kapcsolatban. Gidden (1990: 2) például a „posztmodern” kategória tárgyalása során egyféle irányvesztésre figyelmeztet, s arra enged következtetni, hogy a társadalmi szerveződésről nem szerezhető módszeres tudás. Ez, mutat rá, „abból adódik, hogy olyan események rabjai vagyunk, melyeket nem tudunk teljes mértékben átlátni, s amelyek igen gyakran kicsúsznak ellenőrzésünk alól” (uo.). Ami a kapcsolatokat illeti, Gidden bemutatja a folyamatot, „ahogyan a modern korszakban az időbeli-térbeli távolság egyre nagyobb lesz, és a helyi, illetve távoli társadalmi alakulatok és események közötti kapcsolatok egyre »messzebb nyúlnak«” (Gidden 1990: 64). A globalizáció, teszi hozzá, maga az a folyamat, ahogyan ez a kapcsolatrendszer a föld egész felszínére kiterjed.

E társadalmi változások, ahogy Comaroff és Comaroff figyelmeztetnek (1999a: 286), az értelmezés sajátos kérdéseit vetik fel, ami szükségessé teszi, hogy „a helyi érdekeken túlmutató folyamatokat a helyi eseményekhez kötő” tényezőket különböző szinteken tárgyaljuk. A dél-afrikai eseményekkel foglalkozó cikkükben kapcsolatot látnak a közelmúlt nagymérvű, gyors kapitalista jellegű változásai okozta irányvesztés és az okkult miszticizmus, illetve boszorkánypraktikákkal összefüggésbe hozható gyilkosságok és vádak megjelenése között. Ezen a ponton a szerzők egy szélesebb módszertani és elméleti kérdést tesznek föl. A cikkben tárgyalt „helyihez” közvetlenül kapcsolódó frazeológiával a következő kijelentést teszik: „A »helyi« olyan nagyobb erőviszonyok tanúja, amelyek, bár szabálytalanok, illékonyak, és csak részben láthatók, mégsem véletlenszerűek; olyan erők ezek, melyek létre alapos megfigyeléssel lehet következtetni, ám amelyek nagyságuknál és változékonyságuknál fogva közönséges eszközökkel nem bizonyíthatók” (Comaroff és Comaroff 1999b: 307). Ez a „rejtélyes társadalmi valóság” vezeti a szerzőket egy „imaginatív társadalomtudomány” javaslatához (1999b: 309), ami egy még rosszabb megoldás, nevezetesen a „késő modern kori empiricizmus” nem éppen tökéletes alternatívája lehetne. Cikküket egy Evans-Pritchard-idézettel kezdik: „Az új helyzetek új mágiákat követelnek...”, s új módszertani eszközöket ajánlanak az új társadalmi szerveződések vizsgálatához.

Jelen írás az ehhez hasonló kérdések elemzésének mélyebb néprajzi alapozású megközelítését kínálja. Pyla, a köztes falu, olyan helyként jelenik meg, ahol ezek a kérdések hangsúlyosabban vetődnek fel a fennálló politikai bizalmatlanság, valamint a helyiek és a sokféle székelő különböző szervezetek kapcsolatai, illetve ez utóbbiak közbelépései miatt. A fő kérdés itt az, hogyan tűnnek fel és válnak társa-

dalmilag elfogadottá az ismeretlen különböző interpretációi. Fontosnak látszik kiemelni, hogy az ismert és az ismeretlen közötti határ maga is vitatott, minthogy a társadalom cselekvő alanyai gyakran vélik úgy, hogy képesek felbecsülni mások titkos indítékait, szándékait és terveit. Paradox, de az összeesküvés-elméletekre jellemző az állítás, hogy az ismeretlen – a szükségesnél olykor talán alaposabban is – ismert. Eggyel több ok arra, hogy a felmerülő, társadalmilag jóváhagyott kérdésekre szociológiai magyarázatot találjunk. Végül az sem mellékes tény, hogy az ismeretlen a helyi tényezők szempontjából nem csupán teherként, hanem stratégiai forrásként is értelmezhető: akár úgy, hogy a helyiek beavatottságuk okán követeléseket támaszthatnak a kintiekkel szemben (akiknek nincs rálátásuk a helyzetre), akár egyszerűen csak oly módon, hogy betöltendő üres teret kínálnak a társadalmi szinten éppen elfogadott értelmezéseknek.

A média Pylában

Ez a rész a média pylai jelenlétének néhány aspektusát tárgyalja. Annak ellenére, hogy az 1980-as években a falut a déliek széles tömegei keresték fel az olcsó vendéglátás és áru miatt, a ciprusi görögök nagy része Pylát olyan helynek tartotta, amelyet érdemes elkerülni. Ez olykor még a közeli települések lakóira is érvényes volt, például Larnaka város népére is. Sokféle félelem társult a helyhez. A ciprusi görögök attól féltek, hogy ha eltévednek, a török vagy a ciprusi török hatóságok letartóztatják őket, a ciprusi törökök viszont a görögöktől tartottak. Sokan nem tudták, mi Pyla valódi státusa, s hogy vajon beléphetnek-e a faluba egyáltalán. Tartottak a faluban uralkodó politikai hangulattól is, amely mindig magában hordozta a helyi konfliktusok veszélyét. Az efféle félelmek nagy része Pylának a médiában való szereplésére vezethető vissza. A nyolcvanas évek végén a ciprusi görög rendőrség egy állandó ellenőrzési pontot állított fel a falu déli részén, közvetlenül a holt övezeten túl. A faluból kifelé tartó vezetőket, akik a holt sávot elhagyva a Ciprusi Köztársaságba kívántak utazni, rendszerint átvizsgálták, és – gyakran alaptalanul, egy zacskó szög vagy két üveg whisky beviteléért – csempészetten vádolták, amiről a ciprusi görög média sietett beszámolni. Mire 1994 októberében egyéves terepmunkára a faluba érkeztem, a vendéglők és üzletek addig virágzó gazdasági élete szinte teljesen megszűnt, a boltok és vendéglők bezártak.⁴

A ciprusi törökök számára Pyla nehezen megközelíthető hely volt, hiszen a beutazáshoz egy a nem helyieknek szóló engedélyre volt szükség, ami, minthogy egy nicosiai székhelyű hivatal bocsátotta ki, minden egyes látogatást előre megtervezett, gyötrelmes utazássá tett.⁵ Ennélfogva a hírhedett Pyla sokak számára ismer-

4 A helyi tiltakozások és az ENSZ közbelépése következtében a rendőrségi ellenőrzés a kilencvenes évek végére fokozatosan megszűnt, de a falu anyagilag azóta sem állt talpra.

5 A kilencvenes évek végén már nem volt szükség erre az engedélyre. Az ENSZ-tisztviselőkkel folytatott beszélgetéseim során erre azt a magyarázatot kaptam, hogy a ciprusi török hivatalnokok felismerték, amennyiben megnehezítik a ciprusi törököknek a Pylába való utazást, a falu hamarosan ciprusi görög ellenőrzés alá kerül, lévén, hogy a görög ajkú ciprusiak akadálytalanul utazhattak oda.

retlen maradt. Ez a tény lehetővé tette mindkét fél sajtója számára, hogy magára vállalja az átfogó „tájékoztató” feladatát.

Mindazonáltal, ahogyan Mary Douglas figyelmeztet: „Azoknak a híreknek, amelyek igényt tarthatnak a valós információ minősítésre, mindig tükrözniük kell a konkrét politikai hatalom iránti hűséget, amely hatalommal a hírhozó egyén szimpatizál, ami pedig ezen kívül esik, az gyanús, tudatosan cenzurált vagy öntudatlanul ignorált” (Douglas 1992: 19).

A faluról szóló tudósításokban általánosan a két hivatalos vélemény dominált, aminek köszönhetően Pyla a fennmaradó múlt (ugyanakkor az ellentétes jövődó érdekek) jelképe: a ciprusi görögök szemében a harmonikus együttélés helyszíne, a ciprusi törökök számára viszont az elnyomás és viszálykodás otthona lett⁶. Következésképp a falu rejtélyes üres terét társadalmilag elfogadott magyarázatokkal töltötték ki, ami részben annak tulajdonítható, hogy a hely fehér folt volt. Ezek az értelmezések potenciálisan hatékonyabbak voltak, valahányszor a hivatalos diskurzusok valódi címzettjeinek számító kívülállókna szóltak. A helyi közönséget megszólító médiában a diskurzusok érezhetően különbözőek voltak, minthogy mások voltak a címzettek, mások az elvárások és az érdekek. A falubelieket, mind a görögöket, mind a törököket felkavarta a nekik szánt nyilvánosság, és komoly fenntartásaik voltak az újságírókkal szemben, akik „idejönnek, nézelődnek, beszélgetnek, aztán továbbmennek, és azt írják le, amit akarnak” – amint számtalanszor elmondták nekem is, hozzátevé, hogy remélik, én nem ugyanígy fogok eljárni. „Természetesen arról – tette hozzá egy ciprusi török férfi –, hogy mi történik Pylában, akár az ön oldalán, akár az enyémen, senki sem tud sokat, így hát azt írhatnak, amit csak akarnak.”

A ciprusi görög tudósítások nagy része, de a különböző politikai kötődésű ciprusi török újságok beszámolóí is, meglehetősen gyakran szóltak csempészet vádjával őrizetbe vett egyénekről. Ez volt a falu, illetve az ott étkező, vásároló vendégek tipikus leírása, a helyiek legnagyobb megdöbbenésére, akik e tudósításokban hazafiatlan, erkölcstelen törvényszegőkként, egyszóval árulókként jelentek meg. A média szemszögéből az ilyen letartóztatások (élénk társadalmi érdeklődésre számító hírek lévén) a szenzációkeltés alkalmi voltak egy etnikai konfliktusok és nacionalizmus által meghatározott politikai légkörben. Az ehhez hasonló tényezőktől befolyásolt társadalmi helyzetben általános igényt elégített ki az árulók felkutatása, akik a boszorkányüldöző társadalmak ördögöseivel analóg szerepet kaptak. Az esetek egy részében a jelentések kémkedésről is szóltak, ami a beszámolók szándéka szerint azt jelezte, hogy a törvényszegők bármire képesek.

Véleményem szerint, amely megegyezik számos ciprusi görög véleményével, Pylát a letartóztatások, valamint a róluk szóló végeérhetetlen médiahírek tették fenyegető és kockázatos helyé, különösen a görög közvélemény szemében. A

6 A ciprusi török álláspont világosabban kiderül egy beszédes címet viselő röpiratból: Pyla, a békés együttélés otthona (ÉCTK, PR-osztály, 1997). A szöveg központi részének első mondata így hangzik: „A ciprusi görög fél Pylát mint a ciprusi törökök és görögök békés és harmonikus »együttélésének« példáját szokta idézni...” A hivatalos ciprusi görög álláspont nem nyert ennyire egyértelmű megfogalmazást, bár a ciprusi görög tisztviselőkkel folytatott interjúkból világosan kiderült. (Lásd a Görög Népjóléti Minisztérium tisztviselőjének látogatását a következő részben.)

rendőrség úgy tudta a falut könnyűszerrel lezárni és elejét venni annak, hogy az emberek vásárolni menjenek oda (hiszen a gazdasági embargó sújtotta török oldalon a pénz csaknem teljesen elfogyott), ha azt a félelem légkörével vette körül. Felvetődik a kérdés, hogy a rendőrség esetleg célzatosan számolt be letartóztatásokról, és adta tovább e híreket a médiának, amely, szem előtt tartva a saját érdekeit, örömmel elfogadta azokat.

Az újsághírek között mindazonáltal felfedezhetők az újságok és olvasóik politikai preferenciáiból adódó eltérések.⁷ Egy rövid megjegyzés szükséges itt a ciprusi politikát illetően. A jobboldali pártok mindkét oldalról egy etnikumalapú nacionalizmust képviseltek, a két „szülőfölddel” mint különálló népek (a török ajkúak, illetve a görög nemzetiségűek) otthonával azonosultak, a történelmi háborúskodást hangsúlyozták, és retorikájukban az interetnikus konfliktusokban részt vevő jobboldaliak hősiességét emelték ki. A baloldali pártok diskurzusa a polgári nacionalizmuson alapult, és a közös ciprusi identitásra fektette a hangsúlyt. Erkölcsi tőkét az azokból a történelmi példákból merítette, amikor a baloldali szervezetek az interetnikus együttműködés platformjai voltak. A jobboldali újságok igen gyakran használták a provokáció kifejezést a Pyláról szóló jelentésekben. Pylát, magát a konkrét határt rendszerint „a nemzet utolsó bástyájaként” mutatták be, a másik felet pedig úgy, mint aki megsérti, illetve uralni kívánja ezt a helyet, s aki minden bizonnyal ennél is tovább megy majd, amennyiben „a mieink engednek”. Ezt mint bármikor tette kész szándékot mutatták be, amely súlyos következményekkel járhat. Ottjártamkor egyszer azt olvastam egy szélsőjobb ciprusi görög újságban, hogy egy „bajkeverő »hodzsa« (muzulmán pap) érkezett a faluba, aki a »lakókat zaklatta«” (*Simerini*, 1995. 02. 14.). Magam mindentudó antropológusként sem vettem észre semmit. Azon az estén, amikor ellenőriztem a hírt, alig hallottam a hodzsa imára hívó hangját a minaretből. A ciprusi görögök még akkor sem tűntek zaklatottnak, amikor, minthogy ők nem említették, magam hívtam fel rá a figyelmüket. Holott az újság az esetet mint a falu „hangképének” jelképes dominálására tett kísérletet idézi.⁸

Egy ennél is jellemzőbb incidens történt 1995. március 20-án, amikor a ciprusi törökök vezére, Rauf Denktash újraválasztási kampányának első állomásaként Pylába látogatott. Ez a választás önmagában is érdekes, hiszen a határvidékek szimbolikus potenciáljára utal. Az egyedüli ciprusi görög voltam, aki a Pyla főtéri török kávézóban tartott beszédet végighallgatta. Egy helyi pártaktivistától kérdeztem meg, hogy részt vehetek-e a gyűlésen, és némi sugdosódás után megkaptam rá az engedélyt Denktashtól. Úgy huszonöt török falubeli volt benn, míg kint számos görög várakozott a téren, távolról figyelve az eseményeket. Denktash hozzávetőleg fél órán át beszélt, majd elment. Amint elment, egy sor ciprusi görög újságíró

7 A legtöbb újság mindkét oldalról konkrét politikai pártokhoz kötődik. A jobboldali lapok közül elsősorban a ciprusi görög *Simerini*-vel foglalkozom, amelynek olvasói a jobboldali DISZI-vel (Dimokratikosz Szinagermósz, *Demokrata Tömörülés*, al. 1976) szimpatizálók közül kerültek ki.

8 A Pylával foglalkozó újságcikkek bővebb ismertetéséről I. Papadakis (1997). Az egyik legalapabb rálátást nyújtó tudósítás, s egyszerismind igen ritka kivétel, amellyel találkoztam, éppen azzal foglalkozott, hogy ezen a titokzatos helyen nehéz bármit is megtudni. A cikk címe: Pylában suttogva beszélnek (*Selides*, 1995. 03. 24.).

érkezett a helyszínre, sajnálkozva, hogy lekéstek az eseményről. Az ott várakozó görög ciprusiakkal egyetemben ugyanazt a kérdést ismételték: „Azt mondta, hogy Pyla a törököké?” Én azt válaszoltam, hogy nem. Mégis, minthogy ez volt a társadalmi elvárás, a következő napok ciprusi görög hírlapjai, amelyek mind ugyanazt a larnakai székhelyű hírügynökséget jelölték meg forrásként, arról szóltak, hogy Denktash azt állította a kávézóban: „Pyla török falu”.⁹

Ahogy Goffman (1971) rámutatott, az értelmezések mindig meghatározott hallgatóságnak szólnak, azzal a szándékkal, hogy meggyőzzék, sőt alkalomadtán megtevésszék azt. Írásom e szakasza azt próbálta bebizonyítani, hogy amennyiben valamely értelmezés célja az, hogy meggyőzze hallgatóját, akkor működik optimálisan, ha két elvet tart szem előtt. Mindenekelőtt tekintettel kell lennie a közönség (vagy a társadalmi csoport) érdekeire, elvárásaira, vágyaira, illetve tárgyismeretére. Másfelől viszont akkor sikeres, ha stratégiailag számol a tudás hiányosságával, amelyet társadalmilag elfogadható módon lehet aztán pótolni a társadalmi csoport és/vagy hallgatóság számára, amelyhez szólni kívánnak.

A lezárás

A falusiak körében gyakran emlegetett téma volt a ciprusi görög rendőrségi ellenőrző pont felállítása a falu görög déli részében, a holt övezeten túl. Ez az esemény mélyen, negatívan érintette a falu prosperáló gazdaságát, és a legtöbb kávézó és üzlet bezárásához vezetett. A ciprusi görög rendőrség által deklarált cél az volt, hogy visszaszorítsák a csempészetet. A helyiek ugyanakkor más okokra gyanakodtak.

A ciprusi törökök mind hivatalos, mind helyi szinten ezt a gazdasági embargó egy újabb formájának tekintették. „Ahogyan a ciprusi görög adminisztráció korábban az ÉCTK-t sújtotta embargóval, most Pylát helyezi kereskedelmi zárlat alá, hogy a ciprusi törökök itt se boldoguljanak” – hangzott a gyakori panasz. Mint egy török bolttulajdonos megjegyezte: „Ők (a ciprusi görög rendőrség és hatóságok) azt akarják, hogy szenvedjünk, még ha az itt élő ciprusi görögök is szenvednek velünk együtt. Félnék, hogy anyagilag függetlenné válunk. Azt akarják, hogy a görög dél-ciprusiaknak dolgozzunk, hogy szorosabb ellenőrzés alatt tarthassanak.” Az ehhez hasonló magyarázatok titkos szándékokat és terveket tulajdonítanak a hatóságoknak (a ciprusi görög rendőrségnek), amelyek, miközben jelentékeny hatást gyakorolnak az emberek életére, mégis távoliak, idegenek és megmagyarázhatatlanok maradnak.

Bármennyire igaz volt ez a ciprusi törökök és a ciprusi görög rendőrség viszonyára, nem azt jelentette, hogy a görög ciprusiak a saját rendőrségüket és államukat sokkal kiszámíthatóbbnak és átláthatóbbnak érezték. Ellenkezőleg. Ehhez is,

⁹ L. az 1995. március 21-i ciprusi görög sajtót. Az eredeti sajtóközlemény szerzője helyesen jegyezte meg, hogy egy jobboldali ciprusi török újság, a *Yeni Demokrat* egy nappal korábban beszámolt arról, hogy Denktash Pylában akarta megkezdeni a kampányt, és azt üzenté, hogy „Pyla török föld”. Ugyanakkor, ahogy más ciprusi görög, ez az újságíró sem volt jelen az eseményen, ahol nem hangzott el a Denktashnak tulajdonított mondat.

mint sok más témához, gyakran rejtett indítékokra utaló magyarázatokat fűztek, amely indítékok, bár kifürkészhetetlenek, valahogy mégis értelmezhetőek voltak, és az efféle értelmezéseknek csakhamar társadalmi súlyuk lett. A falu lezárása anyagilag számos ciprusi görögöt is hátrányosan érintett. Ezek az emberek is gyakran panaszkodtak. Az ő magyarázataik már egy lépéssel továbbmentek: nem csupán rejtett szándékot, hanem rejtélyes személyeket is feltételeztek az események hátterében.

Egy ciprusi görög legalábbis erről tájékoztatott visszafogott hangon egy kávézó sarkában: mi tudjuk, hogyan működik a csempészet. Akik tudják, mint most már ön is, arról is tudnak, hogy van egy másik út, amely a faluból a ciprusi görög részre a brit támaszponton keresztül vezet, amelyet a ciprusi görög rendőrség nem ellenőrizhet. A brit támaszpontok rendőrsége egyáltalán nem foglalkozik a csempészetrel, mondván, hogy ez nem az ő dolga. Ez az út kissé hosszabb és kanyargósabb, de teljesen biztonságos, minthogy a brit támaszponttól a holt sávba vezet, ahol a mi rendőrségünk szintén nem ellenőrizhet. Ezért a valódi csempészek, akik tudják, mit csinálnak, ezt az útvonalat használják. Akiket az ellenőrzési pontokon elkapnak, csak kis halak, szerencsétlen alakok, nem igazi csempészek. Csak egy üveg whiskyt vettek, vagy olcsó diót a ciprusi török boltostól. Ha valódi csempészek lennének, ismernék a másik útvonalat, és azt választanák. S hogy ki áll emögött? A larnakai üdülőövezet (Pylától délre eső, tengerparti város) vendéglő- és üzlettulajdonosai. Mindig panaszkodtak, hogy elvesztik az ügyfeleiket, amikor az emberek hozzánk jöttek vásárolni vagy jóllakni, hiszen itt minden olyan olcsó volt. Egy alkalommal buszokkal érkeztek a turisták a falusi vendéglőkhöz és boltokhoz. Nyomást gyakoroltak tehát a rendőrségre, hogy helyezzenek ide egy ellenőrzőpontot, aztán azok az újsághírek mindenkit elriasztottak. Most (halkabb hang) a larnakai vendéglősök természetesen idejárnak a whiskyért és a halért, amit majd az éttermeikben árulnak. Ők ismerik ezt az útvonalat. A csempészet visszaszorítása nevében sikerült hát elpusztítaniuk a falut, s most maguk is csempészkednek.

Ennek az értelmezésnek jelentős helyi visszhangja volt a zárlat negatív következményei miatt, ám ugyanakkor tágabb kulturális tapasztalatokon alapult. Mint-hogy a ciprusi görögök meglehetősen gyakran panaszkodtak a rendőrségi korrupcióra, valamint az általánosan uralkodó korrupcióra és protekcionizmusra, az adott társadalmi helyzetben elfogadható feltételezésnek tűnt, hogy valóban sor került ilyesmire. Egy larnakai vendéglősről például, amikor többször mutatták meg, amint egy ciprusi törökkel beszélgetett vagy végigsétált a falun, azt mondták, hogy halat és whiskyt vesz az éttermének.

A helyi tudás kezelése

Jóllehet a helyiek olykor kifürkészhetetlen erők hatása alá kerülhetnek, a helyi ismeret stratégiailag gyakran fordítható a falusiak előnyére, valahányszor a hatóságokkal kerülnek kapcsolatba. Egy este például a Ciprusi Köztársaság népjóléti minisztere érkezett a faluba, hogy a falu általános helyzetéről tárgyaljon a helybe-

li görögökkel. Finom, ezüsthajú, halk szavú férfi volt, aki általános elismerésnek és tiszteletnek örvendett a ciprusi görögök körében. A főtéri ciprusi görög kávézó teraszán állt, a pylai görögök körében. Én hátulról figyeltem a fejleményeket. A beszélgetés lármás fordulatot vett, mivel a mintegy húszfős csoporttól érkező kérdésekre kellett reagálnia.

Kezdetben a falusiak specifikus gondokat emlegettek fel, jóllehet általános megfogalmazásban; hogy pl. „a törökök átveszik a falu vezetését”, „kiterjesztik a befolyásukat”, „kritikus helyzetben vagyunk itt, s az államnak a legmesszebbmenőkig támogatnia kellene”. Ezeket gyakran elsorolják a kintről érkezőknek, ám maguk között ilyen pánikszerűen s különösen ilyen sürgős szükségletként soha nem tárgyalják őket. E kérdések után az állami támogatásra irányuló konkrét követelések és kérések hangzottak el, majd a jelenlevők kifogásolták, hogy a kormány a falu határában autópályát kíván építeni. Egy adott pillanatban a kormányhivatalnok körülnézett, és feltette a meglehetősen kétségbeesett kérdést: „És hogyan egyeznek az itteni török lakossággal?” A görögök rögtön felismerték, mit várnak tőlük, és az uralkodó politikai helyzetben, amikor a ciprusi görög kormány a kiengesztelődésre és a békés történelmi együttélésből táplálkozó retorikára törekedett, annak megfelelő választ adtak. Az elől állók közül néhányan azonnal válaszoltak: „Ó, nagyon jól!” Egyikük komoly arccal mondta: „Nos, láthatja, még a kávézónkba is eljárnak. Ott ül éppen Kamil (mutatott egy asztalra), és kártyázik.”¹⁰ Ezekre a szavakra a hátul állók egy kissé előrehajolva, s így a hivatalnok elől elrejtve, nevettek és bólogattak egymásnak, mint akik tudnak valamit. Egy fiatalember, akivel összebarátkoztam, s aki az adott helyzetben bennfentesként kezelt, mosolyomat látva elmagyarázta a nyilvánvalót: „Szegény ember, hiszen ön is tudja, beteg, képtelen leszokni a szerencsejátékokról. Idejön, s a többiek ellopják a pénzt.”

Ez az eset sok tekintetben érdekes. Goffman (1971) kifejezése értelmében játszódik le a jelenet, ahol a színhelyet a csoport élén állók népesítik be. Ők a hivatalnok bemutatandó „premier plan”, akik előnyükre fordítják mind a tisztviselő intim helyismeretének hiányát, mind azt a tényt, hogy maguk viszont tisztában vannak a „politikailag helyénvaló” válasszal, amikor azt kell elhithetniük, hogy jó kapcsolatuk van török földijeikkel. Akik hátul állnak, azok a helyzet helyi ismeretének birtokosaiként (észrevétlenül) nevezhetnek az előtérben zajló jeleneten. A helyiek mind a falu helyzetének ismeretét, mind a tisztviselő tudatlanságát stratégiájuk részévé tették, hogy céljukat elérjék.

Kávézók és határok

A falu főtere a falu közéletének elsődrendű helyszíne, amely a rajta álló kávézókkal újabb (férfi) tereket nyit meg. Itt közvetlenül a téren két kávézó állt. A jobboldali tulajdonú ciprusi görög kávézó cégéről a *Macedonia* név mellett egy görög zászló is megjelent (a ciprusi törökök és az ENSZ tiltakozása ellenére). De volt egy török kávézó is. Ez főleg baloldali tulajdonú volt, de mások is támogatták, mivel ez volt

10 Az eredeti nevet megváltoztattam.

a ciprusi törökök fő gyülekezőhelye.¹¹ A ciprusi görög kávézó mellett volt egy szintén görög tulajdonú büfé (a *Happy Nest Pub*) és közvetlenül mellette, de már a sarok mögött, egy baloldali kötődésű kávézó. Az enyhe idő lehetővé tette, hogy az emberek egész évben kint üljenek. A török, a görög lakosság, valamint az épületek tetejéről figyelő ENSZ-katonák itt kényelmesen szemügyre vehették egymást. Szigorúan ellenőrzött köztér volt ez, ahol minden olyan gyanús vagy szokatlan mozgulaton észrevettek, amely törvénytelen vagy veszedelmes történésekről árulkodhatott.

Hónapokba került, amíg vettem a bátorságot, hogy a *Macedoniából* figyelő szemek kereszttüzében átsétáljak a tőle néhány méterre álló török kávézóba. Azelőtt kerülő úton érkeztem oda, miután legalább húsz percet töltöttem a semlegesebb, és olykor – bár elég ritkán – vegyes *Happy Nest Pubban*. Ennek tetején különböző nyugati országok kifakult zászlai lengedeztek, de török vagy görög zászlót, sem a CK-ét, sem az ÉCTK-ét, nem láttam. Az ENSZ-katonák, akik nem látogatták a többi kávézót, szintén ide jártak. Bizonyos tekintetben az én utam is egyféle átkeletési szertartás volt, amely megkövetelte tőlem, hogy egy köztes területen haladjak át, mielőtt az egyik szegregált kávézóból a másikba érek.¹² E szegregációnak egyik oka az volt, amennyire sikerült megértenem, hogy a szóban forgó határ a két tudás között húzódott. Annál is inkább félttem az egyik kávézóból közvetlenül a másikba tartani, mivel kémnek tekinthettek, olyasvalakinek, aki fülel, majd jelenti, mit hallott a másik helyen. A másik táborból érkező személy felbukkanását, különösen ha az megjelölt személy (l. a következő passzust), gyakran övezte gyanakvás. Előfordult, hogy az oda érkezőről azt gondolták, hallgatózni ment közéjük. A fennálló helyzetben érthető, ha a helyiek megpróbálták elkerülni ezt, hiszen a kávézók olyan helyek, ahol „intim” beszélgetések, pletykák folynak. Ha a másik kávézóban tartózkodó személlyel akartak beszélni, inkább kint várakoztak, amíg azt valaki ki nem hívta.

A nyilvánvaló társadalmi nyomások mellett, amelyek az ilyen határok hétköznapjait meghatározzák, a múltban, mint mondták, sokkal drasztikusabb, közvetlen lépésekre is sor került. 1974 után a török kávézóban nagyméretű szerencsejátékok folytak. A helyiek, de mások is, gyakran jártak oda inni és kártyázni. A rendőrség hatáskörén kívül eső helyből csakhamar a kártyajátékosok paradicsoma lett. A ciprusi görög rendőrség, amely képtelen volt a helyet ellenőrizni és aggódott amiatt, hogy a szerencsejáték komoly anyagi veszteséget okoz, kémkedéshez vezető eladósodást vonva maga után, úgy reagált, hogy egy alkalommal komolyan bántalmazta, megfenyegette és meztelenre vetköztetve szabadon engedte a kávézóból kifelé tartó ciprusi görög csoport tagjait. Mivel a hír gyorsan terjedt, a rendőrségnek már nem kellett sokat tennie, hogy a ciprusi görögök kedvét elvegye a török kávézótól.

De talán volt egy másik, a helyi tudás intimebb rétegeihez tartozó oka is ennek

11 Az ENSZ szigorúan szabályozta a zászlók használatát Pylában. Míg kutatásaim időpontjában a ciprusi török kávézón nem volt semmiféle megkülönböztető jelzés, némely vendég követelése ellenére, hogy reagáljanak a szemközti kávézó ciprusi görög zászlójára, később, 1999-ben egy török zászlót tettek ki a felirattal: Pylai török kávézó.

12 Jóllehet a segítség, amelyet ettől a kitérőtől kaptam, csupán pszichológiai volt, hiszen így is bárki láthatott.

az elkülönülésnek. Egy idős ciprusi török ezt a következőképpen magyarázta: „S mi történik akkor, ha bemegyünk a kávézónkba, s valaki megérkezik, mondjuk egy fiatal pylai, aki nem ismer, vagy egy másik ciprusi görög egy másik helységről, és elkezd valamit kiabálni a törökökről. Ugye, az emberek kényelmetlenül érzik magukat, én esetleg fel is dühödöm, és máris kész a verekedés. Jobb az ilyet elkerülni.”¹³

Adatközlők és besúgók

Hogy a nyilvánvaló ügynökökön kívül kit tekintettek kémnek Pylában? Nos, ami a nyilvánvaló tényeket illeti, a helyzet világos volt számomra, még odaérkezésem előtt. Ezért barátok segítségét kértem. Ciprusi görög barátom mutatott be egy családnak, aki egy igen kiterjedt szélsőjobboldali dinasztia tagja volt. Amikor első találkozásunkkor megemlítettem az akkor megismert középkorú asszonynak, hogy szeretnék találkozni a falu ciprusi görög vezetőjével, azt mondta, fel fogja őt hívni, hogy beszámoljon arról, mit akarok, nehogy „tévedésből kémnek nézzenek”. Egy helyi ajánlás nagy kincs volt, így kerültem tehát össze a ciprusi görögökkel. Kutatásaim kezdetén sok ciprusi görög jósolta, hogy semmit nem fogok megtudni a ciprusi törököktől, mert biztosan kémnek fognak tartani. Hamarosan két (civil ruhás) ciprusi rendőr jelent meg az albérletemben.¹⁴ Megkérdezték, mit csinálok, majd megkértek, hogy szolgáltassak nekik információkat. Tiltakozásomra kissé feszült lett a hangulat; elmagyarázták, hogy nem kérést, hanem követelést fogalmaztak meg. Határozott ellenkezésem után elmentek, és a kérdés többé nem merült fel. Mindazonáltal az elvárás nyilvánvalóan az volt, hogy nemzetiségemnél (ciprusi görög) fogva szívesen együttműködöm. Beszélgetésünk során azonnal és kendőzetlenül, minden előzetes puhatolozás nélkül tették fel a kérdést. Korábban egy újságíróval jártam Pylában, amikor már állt a rendőrségi ellenőrzőhely a falu déli határában. Kilépéskor megkérdezték, hogy készítettünk-e fényképeket. A társnóm készített. Megkérték, nézzen be a közeli őrsre, hogy a rendőrök megvizsgálhassák, nem használhatóak-e a felvételek, s a hölgy készségesen beleegyezett. Ami érdekes ebben az esetben, az az, hogy az ilyen követelések rutinszerűen hangzottak el, s a feltételezés a tapasztalatok alapján az volt, hogy az emberek szívesen engedtek nekik. Valóban sokan a helybeliek, különösen a görögök közül (akik készségesebben beszámoltak az ilyenekről) bevallották, hogy ha gyanús dolgot észleltek, jelentették a rendőrségnek.

Hogy kapcsolatba léphessek a ciprusi törökökkel, néhány Nicosia déli részén élő baloldali érzelmű török barátomtól kértem segítséget.¹⁵ Ők a saját baloldali barátaikkal beszéltek Pylában, és velük kötöttem az első (ugyanakkor tartós) barátság-

13 Figyelemre méltó, hogy a kávézóknak ezt az elkülönülését úgy emlegetik, mint a helyi stratégia egyikét a konfliktusok elkerülésére, holott az elkülönülést széles körben a konfliktusok egyik lehetséges okaként ismerik.

14 Az ENSZ egyik fél rendőrségének sem engedélyezte, hogy egyenruha nélkül lépjen a faluba, vagy hogy ENSZ-kíséret nélkül tartóztassanak le bármely népcsoporthoz tartozó egyéneket.

15 Igen kevés ciprusi török élt a déli részen.

gokat, adatközlőim is körülből kerültek ki. Legszorosabb barátságot a törökök körében baloldali emberekkel alakítottam ki, míg a görög barátok politikai preferencia tekintetében kissé vegyesebb képet mutattak. Ők időnként suttogva beszéltek, óvatosságra intettek bizonyos emberekkel, akár törökökkel, akár görögökkel szemben, és elmagyarázták, melyik embernek mik a politikai nézetei. Ez utóbbi létfontosságú tudásnak számított Cipruson, de a falu határain belül is.

Tágabb értelemben a politikai szimpátia határozta meg, hogy melyik falusit tekintették kémnek a másik népcsoport tagjai. A mindkét részen hatalmon lévő jobboldali pártokhoz szorosan kötődő egyénnel a másik fél mindig mint potenciális kémekkel számolt. Egyszóval kémnek a hatalmon lévő két párt szimpatizánsait tartották. Amennyiben pedig az információszerzést fizetség fejében végezték, a fennálló protekcionizmus és nómenklaturizmus közepette ki más juthatott volna ilyen „álláshoz”, mint a kormányzó párthoz közel álló személy? Más szóval; az, hogy a másik táborból kit tartották kémnek, a Cipruson uralkodó hatalmi rendszerrel összefüggésben magyarázható. Mi több, lévén, hogy a jobboldaliak mindkét részen erős ellenérzéssel viseltettek a másik közösséggel szemben (míg a baloldaliak szolidaritást éreztek egymás, és általában a másik közösség iránt), őket tekintették ideológiailag predesztináltaknak a kémkedés szerepkörére.

Ezek voltak tehát a kémkedéssel gyanúsítható személytípusok, ugyanakkor mindenki által elfogadott nézet volt, hogy a másik közösség bármely tagja olykor információkat továbbít a saját rendőrségének. Mint korábban kifejtettem, a rendőrség is magától értődőnek vette, hogy a nemzettársak szívesen együttműködnek velük, mint ahogy sokan be is vallották, hogy számos alkalommal megtették ezt. Az ő álláspontjuk szerint ez természetesen nem „kémkedés” volt, hanem „hatóságunk munkájának megkönnyítése”. Következésképpen, a retorika szintjén, valamiféle hazafias kötelességnek számított. Ezzel szemben olykor mély gyanakvás élt bennük a rendőrséggel és Pylában dolgozó „munkatársaival” szemben, akiről úgy vélték, saját szakállra dolgoznak, s maguk vádolhatók elsőrendűen kémkedéssel (a másik félnek végzett információszerzéssel), illetve csempészkedéssel.

Amikor a kutatást folytattam, különösen, amikor mint ciprusi görög, összehasonlító kutatásokat akartam végezni, a helyi ciprusi görögök gyakran hívtak félre, hogy figyelmeztessenek. Ahogy egyikük megjegyezte: „Nem fog tudni náluk (a ciprusi törököknél) kutatni, hiszen csak ki akarják faggatni.” Ugyanilyen gyakran hallottam a másik véleményt: „Ők (a törökök) nem beszélhetnek szabadon, még ha akarnának sem. Az ő társadalmuk nem olyan szabad, mint a miénk.” Ezzel szemben annyiszor látogathattam a török kávézót, ahányszor csak akartam, és rengeteget beszélgettem ciprusi törökökkel.¹⁶ Mind a görög, mind a török falusiak gyakran utasítottak rendre (mint idegent, aki híján van a hely ismeretének) ezzel a mondattal kezdve a társalgást: „Ön semmit nem tud erről a helyről. Én megmondom, mi folyik itt valójában”. Ezzel azt kívánták hangsúlyozni, hogy tekintéllyel rendelkeznek, tehát olyan pozícióban vannak, hogy képesek tudásom fehér foltját a helyi társadalomkép sajátos értelmezésével kitölteni.

¹⁶ Talán a ciprusi török kávézó baloldali elkötelezettségének tulajdonítható, hogy mindig szívesen látott vendég voltam ott.

Konklúzió

Pyla egyik fontos aspektusa, amellyel másutt behatóan foglalkoztam, a helyiek viszonya az ENSZ-hez, amely egy másik, még távolabbi hatalmi központtal történő kapcsolattartás szimbóluma lett (Papadakis 1997). Mint közvetítő a két fél között helyezkedett el, s a két fél hivatalosságai gyakran vádolták a másik fél iránti elfogultsággal. A mértékadó politikai retorika következetesen arra utalt, hogy az idegenek (valójában a Nyugat) nem igazságosan és tisztességesen járnak el, hanem részrehajlóak, a másik oldal irányában. Ez tükröződött az ENSZ helyi akcióival kapcsolatos pylai beszélgetésekben.

Egy alkalommal, amint azt magyaráztam egy helyi görögnek, hogy milyen nehezen halad a kutatás és mennyire nehéz megérteni a dolgokat, az ő válasza ugyanolyan kétségbeesett volt: „Ne foglalkozzon ezzel túl sokat. Még nekünk is, akik pedig itt lakunk, komoly erőfeszítésbe kerül megértenünk, mi is történik valójában.” Ez a cikk Pyla sajátos köztes helyzetéből kiindulva tárgyalja az eljárásokat, ahogyan a szereplők megpróbálják feltérképezni az őket körülvevő társadalmi teret. Rámutat egy sor olyan körülményre, amelyben a társadalmilag elfogadható értelmezések felbukkannak, s a bizonytalanság stratégiaileg kezelhető akár a retorika, akár a gyakorlat szintjén. Ám felvetődik a kérdés, hogy az ismeretlen sokféle feltérképezése ellenére az egyén nem tehet egyebet, mint hogy egyszerűen beszél róluk, és társadalmilag jóváhagyott magyarázatokat hoz létre, miközben a gyakorlatban szinte tehetetlen. A működő erők az ő hatáskörén kívül esnek, a kapcsolatok rejtettek, az indítékok láthatatlanok. Ezek a beszélgetések akár banális ellenállási gesztusnak is tekinthetők, melyek csak retorikai szinten erőteljeseek, gyakorlati szinten nem, bár – vethetnénk e magyarázat ellen – a retorikai és a valóságos közötti különbségtétel túlságosan egyszerűsítő látásmódról árulkodik.¹⁷ Mindezek a modernitás sötétebb oldalát mutatják meg: az elkülönülés és kirekesztés – Giddens szerint a modernitás két fő aspektusa – hatásait. De a távolságtartás és a kirekesztés ugyanakkor lehetővé teszik, hogy a távoli központokkal való viszonyukban a helybeliek a helyi tudást a saját javukra fordítsák. Ha a helyiek nem tudhatják, mi zajlik a távoli helyeken, aminek hatása van az ő életükre, ugyanez igaz a másik oldalon is: a távoliak híján vannak a helyismeretnek. A csempészet például, ami pedig egyike a legkristályosabb gyakorlati példákknak, a hivatal törekvése ellenére az ilyen intim tudás alapján működik. Az ellenőrző mechanizmusok, a végrehajtó és rendfenntartó erők, mint például a rendőrség, maguk is gyanúsak lehetnek, akár mert a helyzetükkel visszaélve részt vesznek törvényellenes akciókban, akár mert mások (például a larnakai üdülőövezet vendéglősei) érdekeit képviselik. Amire ez a cikk megpróbált rámutatni, az az, hogy a modern életnek ezek az árnyoldalai nem szükségképpen gúzsba kötő, hanem bizonyos mértékig mozgósító tényezők, legalábbis amennyiben önkéntelenül is helyet adnak a stratégiai manipulációknak.

A tágabb kérdés itt a hatalom kérdése. Ki lesz egy „végső elemzés” során olyan pozícióban, hogy kontrollálni és elfogadtatni tudja akaratát a többiekkel? Ám a

¹⁷ Scott két alapvető fontosságú műve (1985, 1990) az ellenállásról a retorika hatalmát és társadalmi hatását is behatóan vizsgálja.

gond éppen a „végső elemzéssel” van. A távoli, homályos és rejtett kapcsolatokat, amelyeket a modernizációhoz vagy globalizációhoz hasonló erők ráerőltetnek a „helyiekre”, nem könnyű felismerni. Comaroff és Comaroff (1999a, 1999b) elismerik, hogy az elemzés és értelmezés nehézségekbe ütközik. Igazat adnak bírálójuknak (Moore 1999), hogy az általuk ajánlott „imaginatív szociológia” nem kínál elég bizonyítékot egy ok-okozati felépítésű érvelés elmélyítéséhez vagy elvetéséhez. Amennyiben, mint utaltam rá, a társadalmi tényezők maguk is részt vállalnak saját imaginatív szociológiájukban, ez azt jelenti, hogy az antropológusok csak másodlagos imaginatív szociológiát hozhatnak létre, hasonlóan ahhoz, amit Geertz (1973) a másodlagos értelmezésekről mondott.

Kéziratból fordította: Kis-Pál Klára

Hivatkozott irodalom

- Comaroff, Jean és John Comaroff (1999a): *Occult Economies and the Violence of Abstraction: Notes from the Southafrican Postcolony*. In *American Ethnologist*, XXVI(2): 279–303.
- Comaroff, Jean és John Comaroff (1999b): *Second Thoughts: Reply to Sally Falk Moore*. In *American Ethnologist*, XXVI (2): 307–309.
- Donnan, Hastings és Thomas Wilson (1999): *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. Oxford: Berg.
- Douglas, Mary (1992): *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*. London: Routledge.
- Douglas, Mary (1994 [1966]): *Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge.
- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*. U. S.: Harper Collins.
- Goffman, Erving (1971): *The Presentation of Self in Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin.
- Giddens, Anthony (1990): *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity.
- Moore, Sally Falk (1999): *Reflections on the Comaroff Lecture*. In *American Ethnologist*, XXVI (2): 304–306.
- Papadakis, Yiannis (1997): *Pyla: A Mixed Borderline Village Under UN Supervision in Cyprus*. In *International Journal on Minorities and Group Rights*, IV: 353–372.
- Public Relations Department, TRNC (1997): *Pyla: A Village of Unpeaceful Coexistence*. Nicosia: n. p.
- Scott, James (1985): *Weapons of the Weak*. New Haven and London: Princeton University Press.
- Scott, James (1990): *Domination and the Arts of Resistance*. New Haven and London: Princeton Univ. Press.
- Selides* (Greek Cypriot weekly magazine) 24-3-95. Stin Pyla Miloun Psithirista. (In Pyla They Speak in Whispers).
- Simerini* (Greek Cypriot daily) 14-2-95. Enohlitikos o Neos Hotzas tis Pylas (Bothersome New Hoja in Pyla).
- Turner, Victor (1995 [1969]): *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Hawthorne, N. Y.: Aldine de Gruyter.
- Wilson, Thomas M. (1994): *Symbolic Dimensions to the Irish Border*. In *Border Approaches: Anthropological Perspectives on Frontiers, 1998*. Donnan Hastings és Wilson Thomas (szerk.), 101–118. Maryland: University Press of America.